

B. SZABÓ JÁNOS

BUDA ELFELEDETT OSTROMAI (1529–42)

EGY HADTÖRTÉNETI „KAKUKKTOJÁS”,

AVAGY A „MILITARY REVOLUTION” ELMÉLET ZÁTONYA?

A BUDA-ENIGMA

Buda 1541. évi harc nélküli oszmán megszállása, amikor a „szövetséges” Szülejmán szultán hadai puskalövés nélkül kerítették kezükre Magyarország fővárosát és egyben legfontosabb erősségét, a magyar történeti tudatban felülírt szinte minden más Budával kapcsolatos eseményt, feledésre ítélve még Buda 1529-es egyetlen tényleges sikeres oszmán ostromát is.¹ Hogy 1529 után hogyan tarthatták meg sikerrel a várat és a várost három alkalommal is Habsburg Ferdinánd király csapataival szemben az oszmánokkal szövetséges Szapolyai János király és hívei, az éppúgy az érdektelenség homályába veszett,² mint annak részletei, hogy miként is dacolhattak Buda birtokában az oszmánok egészen 1686-ig a keresztény hatalmak több ostromkísérletével a tizenöt éves háború alatt, de még 1684-ben is.³ Vagyis a kora újkori Európa egyik legtöbbet – és szinte kizárólag sikertelenül – ostromolt erősségéről beszélhetünk, amelynek oszmán kézre kerülését aligha lehet túlbecsült jelentőséggel felruházni a magyar történelem szempontjából.⁴

Az első alkalom, amikor ez a kérdés a közelmúltban jelentősebb nyilvánosságot kapott, az Buda 1686. évi felszabadításának 300. évfordulója volt, amikor jelentős figyelem fordult a magyar főváros egykori erődítéseire is. A kutatók azonban épp úgy abba a problémába ütköztek, mint Károlyi Árpád majd Wellman Imre ötven vagy száz évvel korábbi munkáikban: igazából megmagyarázhatatlannak tűnt, hogy egy késő-középkori hegyi vár,⁵ hogyan is tudott újra meg újra sikerrel dacolni a fejlett tüzérséggel is rendelkező, kora újkori keresztény hadseregekkel egészen 1686-ig, amelyek még akkor is csak horribilis veszteségek árán voltak képesek kiostromolni az oszmánokat Budáról.⁶

Az évfordulós munkák szerzői jobb híján az ostrom kortárs szemtanúinak véleményeit idézgették, amelyek többnyire a természeti adottságokra hivatkoztak, azaz épp úgy

1 Fodor 1991: 68–119, Iványi 1941: 37–40.

2 Iványi 1941: 42–74.

3 „Buda vára alatt mindmegannyiszor elfogyott a tudományuk” – írta Szakály Ferenc a tizenöt éves háború keresztény hadvezéreiről. (Szakály 1986a: 8.) Az egyes ostromokról: Tóth 2000: 288–292, 352–364.

4 Minderről azonban a külföldi szakirodalom sem „tud”: Duffly összefoglaló munkája is csak egy ostromot említ, az 1541. évit: Duffly 1979: 201.

5 Mivel az 1526 és 1541 közötti „zavaros időkből szó sem lehetett a vár gyökeres átépítéséről.” „Buda erősen középkori vár benyomását tette, amikor 1541-ben török kézre került...” Károlyi – Wellmann 1936: 200–201.

6 Az 1684-es és az 1686-os ostromban is több, 20 000 embert veszítettek az ostromlók (Károlyi – Wellman 1936: 9.; Czigány 1999: 25.)

nem magyaráztak meg igazából semmit a történetekből, mint maguk a feldolgozások.⁷ Sőt, a kontraszt még csak nagyobb lett, tudván, hogy közben Európában milyen komoly fejlődésen ment át az ostromok hadművészete, s Vauban korában igazából még inkább megmagyarázhatatlannak tűnt az a kudarcosorozat, ami Buda közismerten korszerűtlen erődítményei alatt érte a keresztény hadakat a 16–17. században.⁸

Egyesek még azt is megkockáztatták, mintha a város védműveinek ódonága – azaz korszerűtlensége – valamiféle zavarba ejtő előnyt jelentett volna az oszmánoknak. „A nyugat-európai hadszíntereken ekkoriban Vauban elmélete szerint épültek a várak s az ő elvei szerint folytak az ostromok is. – írta Csorba Csaba – A magyarországi várharokban azonban az eltérő körülmények, a sajátos török harcmód és a vaubani elvekre teljességgel fittyet hányó módon épített várak ostroma és védelme a kezdetben túlzottan is magabiztos és fölényes szövetséges hadvezetést elbizonytalanította, és a szokatlan feltételekhez csak nehezen tudtak alkalmazkodni.”⁹

Szem előtt tartva, hogy Vauban első saját tervezésű ostormára, Maastricht bevételére csupán tizenhárom évvel korábban, 1673-ban került sor,¹⁰ aligha túlzás jelezni, hogy az ő konkrét személye, vagy saját erődítési és ostromlási elvei bizonyára nem gyakoroltak ilyen rövid idő alatt oly széleskörű és maradandó hatást az európai hadviselésre, hogy mindig minden történést azokhoz kellett volna mérni már 1686-ban is – ahogyan azt Magyarországon korábban tették.¹¹

A magyarázatra váró probléma azonban ettől függetlenül továbbra is fennállt, hiszen „... mindenkinek, úgy a parancsnokoknak, mint a tiszteknek véleménye abban egybehangzó, hogy a vár erődítései nem oly erősek és ellentállásra képesek, mint azt hitték, – írta a velencei megfigyelő, Cornaro 1686. július 7-én – és hogy könnyű dolog egy nehezen védelmezhető rést löni a falba, különösen a váracs oldalán, minthogy ott csak egy egyszerű rondella van, melyet ágyúkkal könnyen össze lehet löni, ...”¹² Úgy tűnik, a velencei megfigyelő lekicsinylő véleményével nem állt egyedül, a külföldi hadmérnökök és a magas rangú parancsnokok sora is efféle nézeteket vallott¹³ – nem csoda, hogy 1684-ben, az első ostrom előtt még Bádeni Lajos is úgy vélte, hogy nem kell több mint nyolc nap, hogy elfoglalják a várost.¹⁴

Ahogy a kortársak, úgy az utókor kutatója, Domokos György számára is világos volt, hogy ami 1686-ban a keresztény hadsereget várta a budai várhegyen az még „a bástyás rendszert megelőző színvonalon” állt, mivel szerinte „1526 után különböző okok miatt sem idő, sem elegendő anyagi eszköz nem állt rendelkezésre az ország belsejében levő erősségek nagyobb arányú korszerűsítésére. Ez a helyzet azután bő teret engedett a szükségmegoldásoknak, mint pl. a már említett palánképitkezések, vagy a kolostorok erődde alakítása. Számunkra mindezek ismerete azért is fontos, mert a budai vár is a

7 Lásd például *Barta 1985*: 85–87.; *Szakály 1986b*: 56.

8 *Károlyi – Wellman 1936*: 217, 221–224.

9 *Csorba 1989*: 162.

10 *Nolan 2008*: 271.

11 V. ö. *Domokos 1986*: 105.

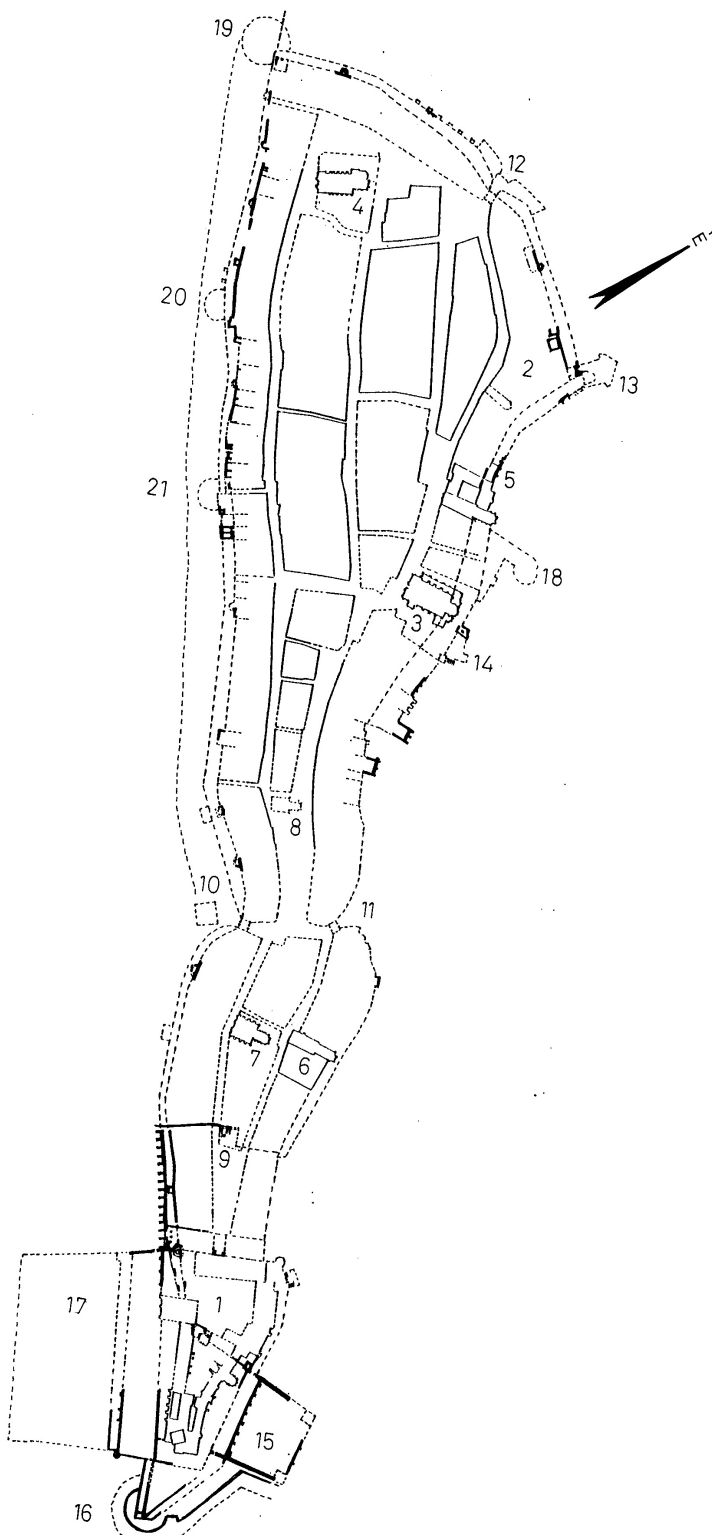
12 *Bubics 1891*: 178.

13 *Banfi 1936*: 123–124.

14 *Károlyi – Wellman 1936*: 5.

1. A budai vár védművei
1541-ben.
Végh 1997, 307.

1. Királyi palota
2. gúti Országok háza
(volt Kammerhof)
3. Boldogasszony plébániatemplom
4. Szt. Mária Magdolna
plébániatemplom)
5. Szt. Miklós domonkos kolostor
6. Evangélista Szt. János
ferences kolostor
9. Friss palota
10. Zsidó kapu
11. Szt. János kapu
12. Szombat kapu
13. Erdélyi bástya
14. Kis ajtó
15. Vízvár
16. Déli rondella és kapu
17. Királyi kertek
18. Híradás bástya
19. Föld bástya elődje
20. Veli bég bástya elődje
21. Savanyúleves bástya elődje

most leírt színvonalon állt 1686-ban”¹⁵ A kérdést tehát úgy is fel lehetett volna tenni, hogy ténylegesen mikori színvonalon is álltak Buda erődítései a 17. század végén?

Buda védműveinek kutatása e szempontból régóta számos bizonytalanságot cipelt magával, amelyek nem igazán tisztázódtak 1986-ig.¹⁶ Csak 1992-ben sikerült Végh Andrásnak megnyugtatóan bizonyítania, hogy a budai vár déli nagyronfellája, a 16. század első felében, János király uralma alatt épült fel, és magába foglalta az egyik korábbi, Zsigmond-kori kapuépületet is. Sőt, Végh később azt is bebizonyította, hogy messze nem csak az ún. „Erdélyi-bástya” köthető a János-kori építkezésekhez, hanem az egész új, nagyszabású rondellás bővítési koncepció.¹⁷ (1. ábra)

Buzás Gergely szellemes feltevése szerint apja révén János király kormányzója, a velencei származású Alvise Gritti lehetett a kapocs a Velencei kézen lévő Padova 1520–1530-as években készült védművei és Buda új erődítései között. Gritti apja, Andrea Gritti dózse ugyanis konzekvensen Habsburg-ellenes és defenzív stratégiát követett, amibe akkor is beleillett volna a Habsburgokkal szemben álló János király indirekt támogatása, ha nem lett volna közvetlen kapcsolat közte és törvénytelen fia, János kormányzója között.¹⁸

Vagyis végső soron – ha az építész személyében tévedtek is¹⁹ – mégis az 1930-as évek itáliai kutatóinak Maggiorottinak és Florio Banfinak volt igaza, bármennyire is kevésbé tudott ezzel az igazsággal megbarátkozni az a hazai szakmai közeg a 20. században, amelyben rendületlenül élt a hit arról, hogy nagy dolgokat csak nagy történeti személyiségek vihetnek végbe a magyar múltban – János király pedig nemigen számított annak.²⁰ Azaz, ha sokára és nehezen is, de mára tisztázódott, hogy igaz ugyan, hogy azok az erődítések, melyek az oszmán krónikások által „az Iszlám erős védőgátjának” nevezett Budát oltalmazták 1541 után, még túlnyomórészt az oszmán uralom előtt készültek, de már bizony a 16. századi európai ostromtüzérség hatását is tükrözték.

15 *Domokos 1986*: 50.

16 Nem véletlen, hogy 15. századi eredetet nem említve, – de ki sem zárva – Domokos György is azt hangsúlyozta, hogy „...a védelem esélyeit csökkentette, hogy a Vár védrendszere teljesen elavult, a kor színvonalától messze elmaradt.” (*Domokos 1993*: 76.), s a kortárs francia hadmérnökök tudásában és hatásában vélte megragadhatónak a szívós oszmán ellenállás sikerét – amelyek révén mégiscsak sikerült valamelyest korszerűsíteni az elavult erődöt: „*Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy a franciákkal való jó kapcsolat a törökök számára nemcsak a politika, hanem a haditechnika terén is gyümölcsöző volt.* [Kiemelés B. Sz. J.] Lehetséges, hogy ennek kézzelfogható eredményeként jött létre a Vár nyugati oldalán két fontos, az előbbiekkal ellentétben valóban korszerűnek mondható védmű.” *Domokos 2000a*: 38.; v. ö. *Végh 1997*: 299.

17 *Végh 1992*; *Végh 1997*; Jellemző, hogy mindennek ellenére például Gerő László élete végéig sem tudta a János-kori építést elfogadni, lásd: *Gerő 1994*: 42.

18 *Buzás 2001*: 182; Feld István azonban a módszeres bizonyítás híján kételkedik e feltevés helyességében: *Feld 2004*: 98–99; Andrea Gritti személyes tapasztalatairól és stratégia koncepciójáról: *Finlay 2000*.

19 *Balogh, 1943*: 209–211; *Végh 1997*: 299. 75. j.

20 *Maggiorotti – Banfi 1934*; lásd még *Banfi 1935*: 56–71.; *Banfi 1936*: 111, 115–116; Wellmann Imre, Gerevich László, és Gerő László is korábbra keltezték a rondellát, a Zsigmond-kor és a Mátyás-kor között ingadozva: *Károlyi – Wellmann 1936*: 200; *Gerevich 1966*: 258–260; *Gerő 1975*: 111.

*IRÁNYÍTOTT EMLÉKEZET? – AVAGY MI MINDENRE IS VOLT JÓ
A „HADÜGYI FORRADALOM” VITA*

Hiába volt azonban világos már az 1930-as években néhány kutató számára a valós helyzet, a budai erődítések jellegének a „klasszikus” itáliai bástyás rendszerekhez képest másodrangú, „átmeneti”, „kevert” minősítése, rendszertelensége őket is zavarta.²¹ Több, mint ötven évvel később Geoffrey Parker jóvoltából a „military revolution” általa kidolgozott elméletében ezek a „klasszikus” itáliai bástyás védelmi rendszerek – a „trace italienne”, ahogy Parker fogalmaz – ritka kitüntetett szerephez jutottak a nemzetközi hadtörténeti diskurzusban. Az ő véleménye szerint ez az ostromágyúk ellenében kifejlesztett hatékony építészeti rendszer közvetlenül az ostromló és a védősereg méretének növeléséhez, mindezen keresztül pedig közvetetten szinte beláthatatlan katonai, pénzügyi és államigazgatási újításokhoz vezetett Európában.²² Parker egyre szélesebb körben terjedő nézetei nyomán óriási nemzetközi történészvita kerekedett, a melynek feldolgozásai ma már külön historiográfiai köteteket tölthetnek meg.²³ Igen komoly kritikák is érték Parkert az erődítések kapcsán is: kezdve a korabeli terminológiától odáig,²⁴ hogy az általa megadott növekedési adatok nem fedik a valóságot, sem a helyőrségek, sem az ostromló seregek tekintetében.²⁵

Parker ugyan első írásában még az 1530-as éveket jelölte meg a változások kiindulópontjaként²⁶ – ami egybevág Domokos György véleményével is, aki Horst de la Croix nyomán csupán az olaszbástyás rendszerek tesztidőszakának nevezte az 1530–1550-es időszakot²⁷ – később azonban hátravonta a „kezdet” időpontját 1500 körülre.²⁸ Parker azonban anélkül tette ezt, hogy érdemben reagált volna a „klasszikus” bástyás rendszereket megelőző időszak korai jelenségire – habár az általa is ismert angol anyag alapján nyilvánvalóvá tette, hogy voltak ilyenek –,²⁹ a nagyléptékű modellekre jellemző leegyszerűsítő megközelítésben tárgyalva a „trace italienne” megléte vagy nem léte viszonylatában a modernitás-elmaradottság kérdéseit. Így a 16. század első fele ugyanabban a sajátságos „szürke zónában” maradt – ahogy a század első felének olasz

21 „...sajátságos erődítési eljárás jellemzi a Zápolya János-korabeli építkezéseket is, melyek részben már a hadiépítészet modern vívmányára, az olasz bástyás rendszerre vallanak. De csak részben, mert a bolognai mester számolva a várhegynek helyzet- és természet-adta szükségleteivel, az Esztergomi- és az Olasz-rondellában a már idejét multa átmeneti korszak technikáját elevenítette fel, s csupán az északkeleti bástyában hódolt a modern rendszer igényeinek. Ami aztán a török uralom alatt történt, az már teljes visszaesés a középkor primitív szakába, melynek rég elavult normáit követte egyébként jelentéktelen építkezéseiben. Mégis Budavára hadiépítészeti arculatának legjellemzőbb vonásait az átmeneti kor technikájából nyerte, de azokon kívül a közép- és újkori hadiépítészettől is kölcsönözött egymástól elütő elemeket, melyeknek zavaros egyvelege miatt híjával maradt egységes építészeti rendszernek. Valóban Budavára hadiépítészeti stílusáról beszélni nem lehet, mert ilyen nem volt, lévén egy szabálytalan (»irregularis«) produktum.” *Banfi 1936*: 123. *22 Parker 1988*.

23 *Jacob – Visoni – Alonzo 2016*.

24 *Martens 2012*: 1990.

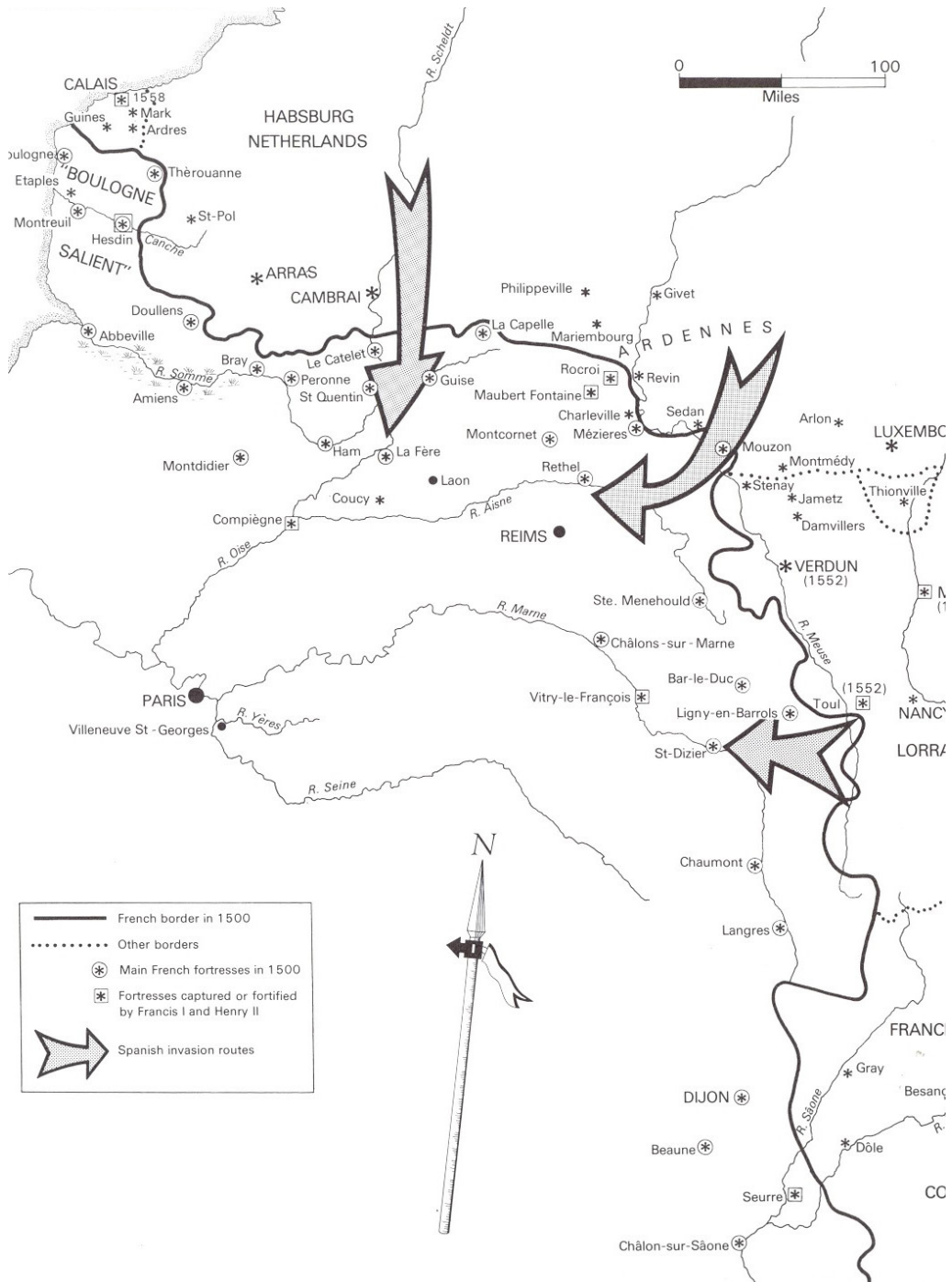
25 *Lynn 1995*; *Kingra 1993*.

26 *Parker 1995*. (Első megjelenése 1976.)

27 *Domokos 2000b*: 15–17, v. ö. *Hale 1983*: 1–30.; valamint: *Faucherre – Martens – Paucot 2014*.

28 *Parker 1988*. Valószínűleg egy – legalábbis hazánkban – kevésbé ismert angol tanulmánykötet tág szemlélete is hozzásegíthette ehhez a felismeréshez: *Duffy 1980*.

29 *Parker 1988*: 26–28, v. ö. *Buzás 2014*: 2–11.

2. Franciaország határvédelmi rendszere a 16. században
 Duffy 1980, 44

kutatói számára is többé kevésbé „láthatatlanok” maradtak a történések, így inkább egy képzeletbeli határvonalon elhelyezkedő, azaz a Buda sikertelen 1530–1542-es ostromaival közel egyidős eseményekre irányult a vita reflektorfénye.

John A. Lynn Therouanne 1513-as, majd Boulogne 1544-es elhúzódó angol ostromát, valamint Metz 1552-es sikeres francia védelmét sorakoztatta fel ellenpéldaként – utóbbit V. Károly akkoriban szinte elképzelhetetlenül nagy 60–80 000 fős serege ellenében vitték sikerre a francia védők.³⁰ Ezek révén ő amellet érvelt, hogy nem csak a modern bástyás rendszerek, de akár „középkori” falak mögött is képesek voltak kellőképpen nagyszámú és elszánt védőseregek ügyes és kitartó védekezéssel komolyan hátráltatni, vagy akár meghátrálásra is kényszeríteni egy ostromló sereget – szinte függetlenül annak nagyságától.³¹

Parker erre csak azzal tudott „visszavágni” vitacikkében, hogy Lynn nem is igazán megbízható adatokból dolgozott – így táblázataiból nem lehet valódi tudományos konzekvenciákat levonni. (Pl. Metz ostroma esetében Lynn táblázata 60 000 támadót és 10 000 védőt mutatott – a francia felmentő sereg nélkül – míg a téma legalaposabb francia feldolgozója, Gaston Zeller 55 000 támadóról, de csak 5800 védőről tudott, és említést tesz még egy 37 000 fős francia felmentő seregről is.) Arra azonban így sem adott érdemi választ, hogy ha mindez így is van, az miért is nem Lynn tételét támasztja alá, miszerint „... míg az újkori erődítmények valóban előnyösebbek voltak a felújított középkori falaknál, a hadseregek méretére gyakorolt hatásuk nem volt jelentős”.³² Ráadásul nem is túl elegáns a pontos számadatok vitatása azok után, hogy a kora újkori hadseregek létszámnövekedését demonstráló – elég fontos – adatsorban az ő 1988-as könyvében a Metz ostromának idején a császári seregek még nem kevesebb, mint 150 000 fővel szerepeltek – könnyedén megfelelkezve róla, hogy ez a szám igen nehezen feleltethető meg a többi adatnak, hiszen nem az egy helyen, egyszerre felvonultatott hadseregre vonatkozik.³³

Hasonlóképpen nehezen követhető Parkernek az gondolatmenete, mely az 1988-as könyvében egyrészt a rendszer terjedése szempontjából annak jelentőségét hangsúlyozta, hogy Franciaország északi határán 1544-re már egy tizenöt tagból álló „új-stílusú” erődív épült volna ki. Ennek 1012 darab tüzérségi eszközből álló felszerelésére is horribilis összegeket költött I. Ferenc király³⁴ – miközben azt is tudta, hogy ez a késő-középkori eredetű védelmi övezet épp 1544-ben teljesen hatástalannak bizonyult V. Károly német-római császár támadása ellen. Mivel állítólag a francia király „figyelmét

30 Tracy 2002: 239–240.

31 Lynn 1995: 177.

32 Parker 2005: 61–87.

33 Parker 1988: 24. Az már csak hab a tortán, hogy a tendenciózusan kiválasztott, gyakran szinte anomáliának számító adatokból összeállított adatsor, – amely a korban egyáltalán nem tipikus seregméreteket mutat be, mint pl. a Bécs védelmére 1532-ben felvonultatott közel 100 000 ember (v. ö. Zombori 2003; Korpás 2008. 140–143.; Tracy 2002:138–141.) – szándékosan egy irreálisan alacsony 1492-es bázis számról indul, hogy ki tudja mutatni a „növekedést” már a 16. század első felében is. Holott a kiindulási pontnak tekintett granadai háborúban a kasztíliai és aragóniai korona nemhogy a jelzett 20 000 főt, de az ezt megelőző években összességében ennek a háromszorosát, sőt négyszeresét is képes volt kiállítani. (McJoynt 1995: 30.)

34 Parker 1988: 12, az itt szereplő 1012 „artillery pieces”-ről sajnos a könyvben nem is derül ki, hogy ezek közül 733 darab egyszerű szakállas puska volt, lásd: Contamine 1984: 252.

elkerülte az a tény, hogy a keleti határa kevésbé biztonságos. Erre a figyelmetlenségre maga a császár hívta fel a figyelmét, mivel körülbelül 42 000 fős hadsereget vezetett Lotaringián keresztül Párizs felé. [...] [2. ábra] Egyik középkori falat a másik után döntötték romba a császári ostromszerelvények: Commercy, amelytől I. Ferenc három hetes kitartást várt, három nap után megadta magát; Ligny majdnem ilyen gyorsan elesett. Csak St. Dizier állt ellen alig 200 kilométerre Párizstól – mivel „trace italienne” módjára volt megerősítve, de a helyősége kifogyott az utánpótlásból, és hat hét után megadta magát. A császári hadsereg elfoglalta Vitry, Joinville, Vacouleurs, Châtillon-sur-Marne, Château-Thierry és szeptember 10-én Soissons városát. Egy másik hadsereg [VIII. Henrik angol királyé] közben megostromolta és bevette Boulogne-t. Szeptember 18-án Ferenc békét kötött. Nehezen lehetne jobban érzékeltetni a *trace italienne* fölényét³⁵ Vagyis, ha a Parker által 1988-ban említett észak-francia erődítmények valóban annyira korszerű bástyás szisztéma szerint lettek volna is kiépítve, mint ő hitte – amiben azért akadt, aki kételkedett³⁶ – aktuálisan akkor sem voltak képesek befolyásolni Franciaország stratégiai védelmét, mert ekkor még egyszerűen túl kevés volt belőlük.³⁷ Ennek ellenére mégis sikerült a „trace italienne” rendszert megtennie a francia siker kulcsának, noha egy gyanútlan kívülállónak – no meg I. Ferenc mellé küldött velencei követnek is – a franciák által elvesztett erősségek listája, valamint az a tény, hogy eközben mezei seregük gyakorlatilag tétlenül szemlélte az ország dülését, talán mégis inkább a sikertelenség benyomását keltette. Igaz a két hosszúra nyúlt ostrom Boulogne-nál és St. Diziernél végső soron meghiúsította V. Károly nagyszabású terveit is: az angol csatlakozás elmaradása, és a szokásos pénzhiány miatt, a császár nem kívánt egyedül megmérkőzni a franciákkal.³⁸

De hogy még árnyaltabb legyen az összkép: a kulcsfontosságú St. Dizier esetében is jogos a gyanú: az ostrom idején még korántsem voltak kifogástalan „trace italienne” erődítései, hiszen a keleti-határ késő középkori várvonalának módszeres megújítására – mivel jó részüket egyszerűen lerombolta a császár – csak ezután került sor, beleértve magát St. Diziert is.³⁹ (3. ábra) A francia szolgálatban álló, kiváló itáliai hadmérnök Girolamo Marini csak nem sokkal az ostrom előtt érkezett St. Dizier-be, ahol rögtönzött intézkedésekkel javíthatott a szakirodalom szerint elhanyagolt, rossz állapotban lévő, omladozó falú erődítmény védelmének hatékonyságán, amelynek addig mindösszesen csak két bástyája volt. (Nem tudni milyen formában és állapotban.) A középkori kerítőfalakat belülről földtöltéssel erősítette meg, a teljesen védtelen nyugati oldalon

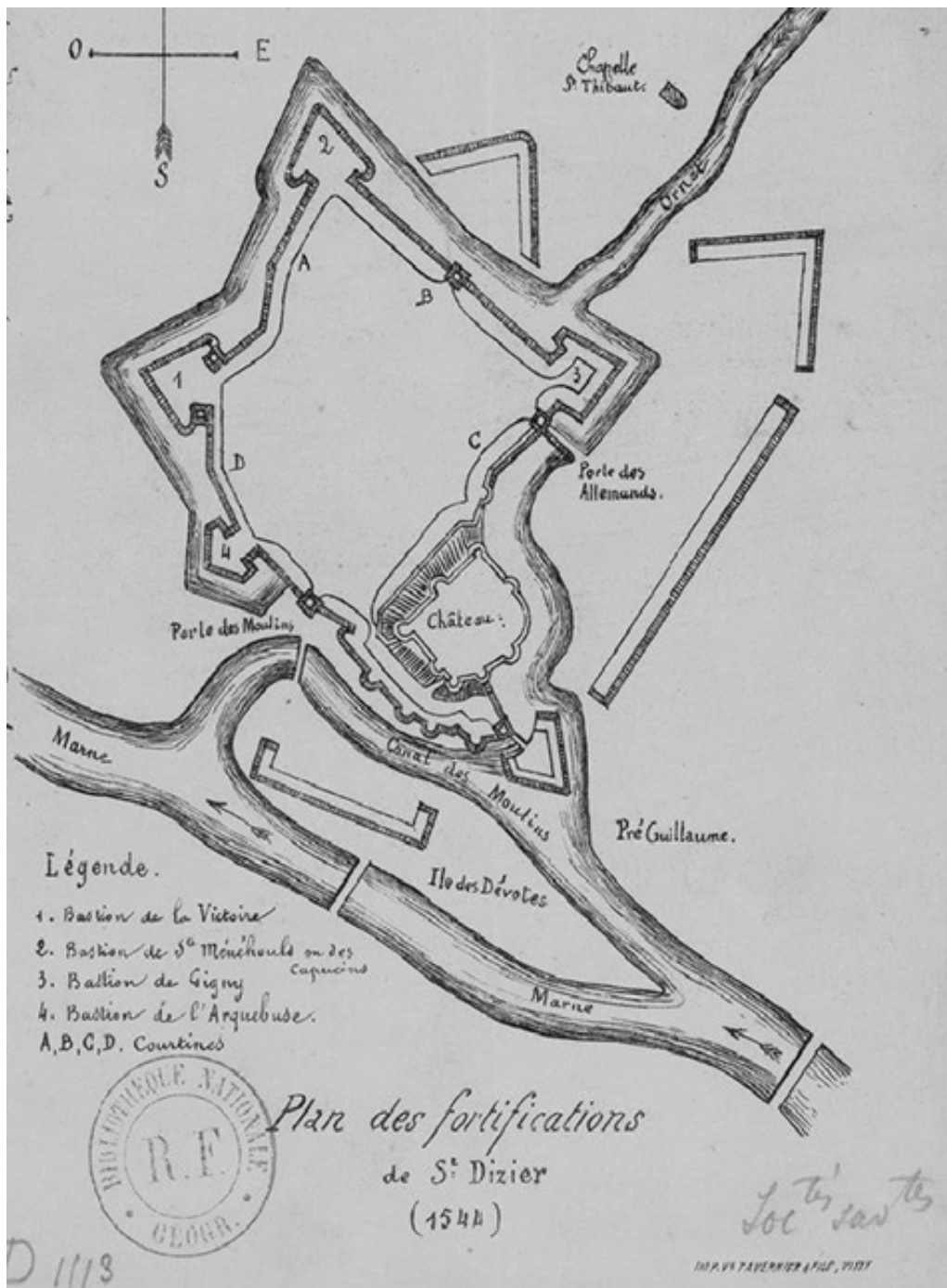
35 Parker 2005: 78, 59. j.

36 Lynn 1995: 177; Boulogne 1544. évi ostromának közismert korabeli angol ábrázolása is ezt a véleményt látszik alátámasztani, lásd például: <http://www.myoldmap.com/dominic/maryrose/boulogneallsmall.jpg> letöltve: 2017. február 3.

37 Sajátos módon, abban, hogy ezt az igen drága erődítési rendszert tegye meg Parker nem csak teóriája alapjának – mint valamiféle globális hatás kiváltóját és egyben a „Military Revolution” hatásainak fokmérőjét is –, a védendő térségek eltérő kiterjedése, így az erődítési rendszerek igencsak eltérő költségvonzatai sosem befolyásolták. Holott a tér szerepével, épp a németalföldi hadszíntér szükségessége miatt, maga is igencsak tisztában volt, lásd Parker, 2005: 79., 83–84.

38 Az 1544-es hadjáratról: Tracy 2002: 192–194. és Knecht 1994: 490–492.

39 Knecht 1994: 491, 58. j.; Zeller 1928: 11–15., 30–32.; Buisseret 2002: 27–29; Beck 2001: 29–32; Girolamo Marini életrajza: Dizionario Biografico degli Italiani: [[http://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-marini_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-marini_(Dizionario-Biografico)/) letöltve 2017. február 3.]

3. St. Dizier az 1544-es ostrom után
<http://gallica.bnf.fr> Letöltve 2017. febr. 3.

a városkapu helyére hevenyészve felhúzatott egy bástyát, amely azonban nem készült el teljesen az ostrom időpontjáig, a szabálytalan trapéz alakú erődítés délkeleti sarkát pedig a középkori kastély elé emelt előművel (*cavalier*) szilárdította meg. Nem véletlenül tulajdonította a francia szakirodalom – Parkerrel ellentétben – az erősség hat hetes kitartását sokkal inkább a 2200 fős védősereg, a 700 felfegyverzett polgár és a városba szorult 300 nemesi önkéntes hősiességének, mintsem korszerű védműveinek – amelyek közül külön „kitűnt” a városban álló középkori templom tornya, ahonnan nyugat-délnyugati irányba különösen jó belövési lehetőség kínálkozott az ostromlók állásaiba.⁴⁰

NEM CSAK A POLITIKA A LEHETŐSÉGEK MŰVÉSZETE

St. Dizier 1544. évi helytállását tehát nehéz lenne a valóságban – Parker módjára – elvonatkoztatni minden egyéb körülménytől és pusztán a „trace italienne” rendszer meglétéből levezetni. Hiszen itt például több mint 3000 védő nézett farkasszemet egy alig 14 000 katonából, ezen belül 1600 árkászból, aknászból álló ostromló sereggel. Még nehezebb lenne felfedezni az „új trendeket” Metz már említett 1552. évi sikertelen császári ostromában – ahol Guise herceg és a francia védők minden kísérletet visszavertek az ósdi késő-középkori falak mögött. (4. ábra) Az óriásira duzzasztott ostromsereg ezúttal inkább teherterhelésnek bizonyult, az ellátási nehézségek miatt legyengült katonák ugyanis hulltak, mint a legyek a zord téli időben. A védők oldalán a komoly katonai talentummal megáldott francia parancsoknak viszont kiváló hadmérnökök, elegendő katona és megfelelő készletek álltak a rendelkezésére, hogy állja az ostromot. Ami legalább hasonlóképpen fontos volt, az az elegendő idő, hogy felkészítse Metzét a védelemre: a gyöngye középkori falakat kulisszaként használva, új földtöltéseket emeltetett a városfalakon belül, árkok és fedett utak szolgálták a franciák védelmét, s ezek fedezékéből ismételtelen sikerrel verték vissza a falon lőtt rések elleni császári rohamokat.⁴¹ Ezt a metódust kettős sienai töltésnek nevezték – mivel Siena 1500. évi ostromakor alkalmazták először a védők sikerrel – akkor épp a firenzeiek és francia szövetségeseik ellen.⁴² Ez az olcsó, gyors, rögtönzött módszer jól vizsgázott 1509-ben Padova védelmének is – ahol a 35–40 000 fős francia–császári ostromsereget sikerült végül dolgavégezetlenül távozásra bírnia a 15 000 velencei védőnek⁴³ – s a jelek szerint jó szolgálatot tett 1540–41-ben Buda és Pest keresztény védőinek, majd 1542-ben az oszmánoknak is.⁴⁴

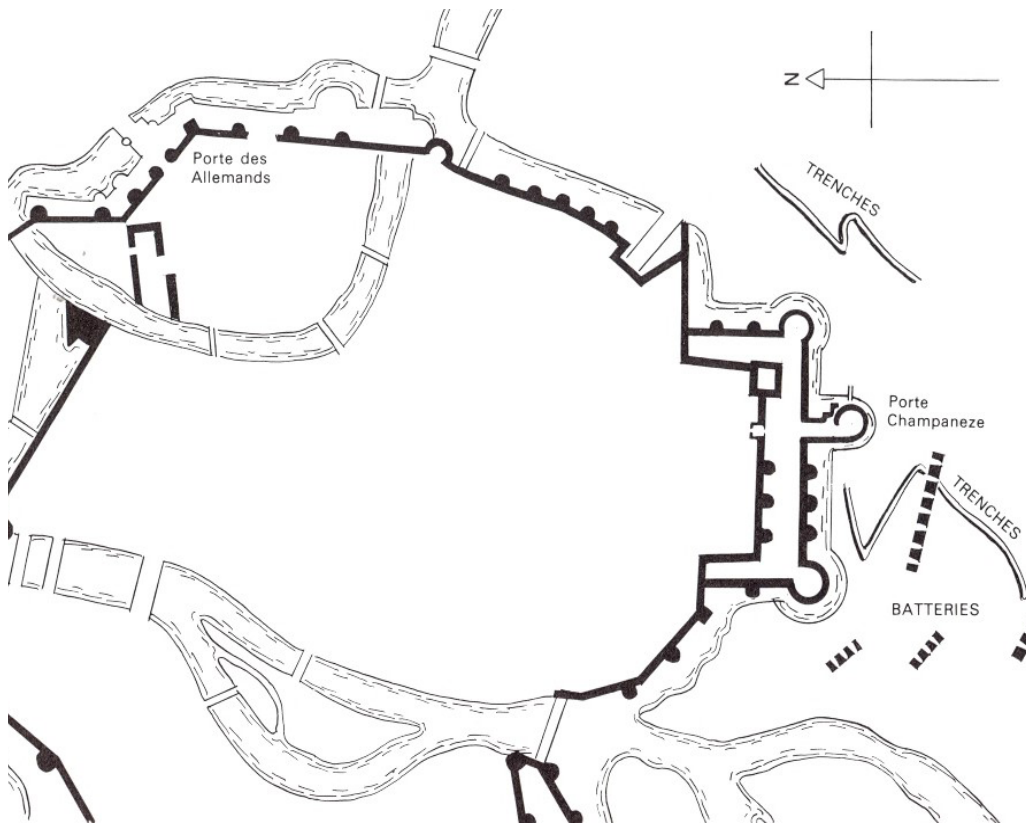
40 *Rozet 1910*: 60–67. A francia mű értelmezésért Zeidler Miklós barátomnak tartozom köszönettel.

41 *Duffy 1979*: 51–52; *Tracy 2002*: 239–240.

42 *Duffy 1979*: 15–16.

43 *Saggiorato – Ravazzolo – Greco 2010*.

44 „György barát megbízásából Domenico da Bologna, János király építész Budán készíttetett árkokat és sáncokat. A tornyoktól és bástyáktól kevésbé védett, hosszú nyugati fal előtt un. magas utat ásított, vagyis a falak előtt húzódó futóárkot, amelynek külső oldalát sánc módjára építették meg lőrészekkel ellátva. A magas út maradványai valószínűleg a mai Lovas út terasza alatt rejtőznek. Az olasz hadmérnök a vár nyugati oldalán elterülő királyi kertekben egy sáncot készíttetett puskásoknak, és más sáncokat is ott, ahol a falak gyengék voltak” *Végh 1997*. 299.; valamint lásd még e számban Végh András tanulmányát Pest védelméről. Feltűnő, hogy az 1540 tájékán Szapolyai oldalán feltűnő Domenico da Bologna, korábban Habsburg szolgálatban tevékenykedett, így talán itteni tevékenysége nem volt teljesen független az 1538-

4. Metz ostroma, 1552. Duffly 1980 51.

A Metznél is tapasztalható rögtönzött megoldások egyáltalán nem voltak elszigeteltek: Pármát 1521-ben, Marseillet 1524-ben, Sienát 1552–53-ban, Saint Quantint 1556-ben Poitierst 1569-ben ugyanilyen rögtönzött erődítésekkel és módszerekkel védték meg, ahogy 1572–73 telén a La Rochelle városának ősi falait védő francia hugenották is felül tudtak kerekedni az ostromló királyi seregen.⁴⁵ Ciprus szigetén 1570-ben nem a tökéletesen kiépített modern nicosiai erőd, hanem a jórészt elavult védművekkel rendelkező Famagusta bevétele jelentett az oszmánoknak komolyabb problémát 1571–1572-ben, mert az nagyobb őrséggel bírt és kikötővárosként jelentős tengeri utánpótlással is rendelkezett.⁴⁶ Ugyancsak ekkoriban próbálta II. Fülöp spanyol király remek hadserege erőszakkal térdre kényszeríteni a lázadó észak-németalföldi városokat 1572 és 1576 között. Bár a pacifikálandó terület messze nem tartozott a legkorszerűbben megerősített térségek közé Németalföldön – hiszen a Habsburgok módszeres erődítési programja éppenséggel elsősorban a francia támadások kivédését célozta a déli határvidéken⁴⁷ –, a téli ostromok esetében, az időjárási viszontagságok, és az azokból

ban megkötött váradi békétől.

45 Duffly 1979: 15, 110–11.

46 Crowley 2014: 267–314; Duffly 1979: 195–196; Perbellini 2012: 188–194.

47 „Holland és Utrecht, amelyek 1572-ben csak egyetlen erőddel rendelkeztek, és három további várossal, ahol egy vagy két bástya is volt”: Parker 2005: 75., v. ö. Bragard 2016.

adódó szállítási nehézségek miatt még a keresztény Európa legkiválóbb hadserege is időnként ostromtüzérség nélkül volt kénytelen megbirkózni az efféle feladatokkal.⁴⁸

Bizonyára okkal írta már 1574-ben Don Luis de Requesens, németalföld Habsburg kormányzója, hogy „Nem lenne rá sem idő, sem a világ minden pénze elegendő, hogy erővel bevegjük azt a huszonnégy várost, amely fellázadt Németalföldön, ha olyan sok időnkbe telik bevenni őket, mint amennyi időt korábban elpocsékolunk hasonló városok bevételeire”.⁴⁹ 1581-ben ugyancsak megoldhatatlan feladat elé állította az orosz cárság Pszkov városa Báthori István lengyel király magyar, német és skót zsoldosokat is felvonultató, több mint húszezres hadseregét: a város tetemes védőseregén, vastag falain, oldalazó ágyútűzre is alkalmas masszív tornyain, no meg a hideg időn végül is nem tudtak felülkerekedni.⁵⁰ Ahogy Gusztáv Adolf svéd király 9000 svéd, német, skót katonája sem volt képes boldogulni Pszkovval 1615-ben – pedig ott sosem épült ki a „trace italienne” rendszer, és ezúttal „csak” valamivel több, mint 4000 ember védte.⁵¹

BUDA ESETE A „HADÜGYI FORRADALOM” MODELLJÉVEL

Látnunk kell, hogy minden olyan modell, amely monokauzális módon értelmezi a hadtörténeti eseményeket, szinte magától értetődően téves: a sikeres várvédelmet ugyanis minden említett esetben valójában nem egy, hanem számos körülmény tette lehetővé, melyek közül csak az egyik – és a jelek szerint talán nem is mindig a legfontosabb⁵² – a mindenkor legkorszerűbb erősítések megléte. Buda és Pest 1529 és 1542 közötti ostromai pedig tökéletes példát szolgáltatnak minderre.

Hogy a számos ostrom után a kortársak Budát már a 16. század közepére szinte bevehetetlennek tartották, arról 1548-ból Lorenzo Contarinitől értesülhetünk, aki ennek ellenére Buda várát csupán csak közepes erősségnek minősítette.⁵³ Egyfajta mérnöki megközelítésben például Buda „...a XVII. század végén már nem kiépítettsége, hanem csak nagysága miatt volt nehezen elfoglalható...”⁵⁴ – holott a katonai szemzőgből a nagy kiterjedés éppenséggel lehetett akár probléma is, hiszen például 1529-ben épp a védendő falak nagysága jócskán nehezíthette a mindössze 2000 fős védősereg dolgát. S lám, ugyanaz a korszerűtlen késő-középkori védelmi rendszer már 1530-ban számosabb – egyes becslések szerint háromszor ekkora – és jóval elszántabb védősereg

48 *Duffy, 1979*: 61–64, 70–73.

49 Idézi: *Parker 2005*: 77–78.

50 Pszkov falai 10 kilométer hosszan nyúltak el, 37 toronnyal és 48 kapuval rendelkezett. Igaz a Velikaja folyónál fából épült a fal, de erről az oldalról az ellenség támadásával nem kellett számolni a védőknek.

A falak átlagos magassága 6,5, vastagsága 4–6 méter volt: *Razin 1961*: 354–355; *Frost 2000*: 61; az ostromlók és védők létszámadatai meglehetősen bizonytalanok tűnnek, lásd: *Szabó 2009*: 114.; Magáról az ostromról: *Szabó 2011*: 102–105; lásd még: *Nagy 1994*: 217–254.

51 *Razin 1961*: 188–193.

52 Már e munka írása közben szembesültem azzal, hogy már 1989-ben Csorba Csaba is egy hasonló, több szempontú értelmezési keretben próbálta vizsgálni a 17. század végén a magyarországi oszmán erősségek ellenállási lehetőségeit: *Csorba 1989*.

53 *Banfi 1936*: 123, 82. j.

54 *Winkler 2007*: 194.

oltalmában mégiscsak ellent tudott állni Roggendorf első ostromának.⁵⁵ Nem véletlenül fogalmazott tehát úgy Domokos György, hogy „... összességében azt kell mondanom, hogy a Vár ellenálló képességét, bizonyos hátrányos tényezők ellenére is, természeti adottságainak köszönhetette, amelyeket viszont a mégoly korszerűtlen falak is jelentősen tovább erősítettek.”⁵⁶ Különösen fontosnak tűnik ez az állítás annak tükrében, hogy a közvélekedés szerint az egész újkori európai modern erődépítészet a vizek kivételével épp az ilyesfajta természeti tényezők – pl. hegyek – kiküszöbölése révén látta megvalósíthatónak az ideális védelmi rendszerek kiépítését. Marsigli, a kor elhíresült császári hadmérnöke pedig 1684-ben éppenséggel úgy találta, hogy „Budaváránál sem az építészet, sem a természet nem működik közre hathatós ellenállás kifejtésére.”⁵⁷

Az is jól látható, hogy messze nem elhanyagolható tényező a rendelkezésre álló emberi és anyagi erőforrások mennyisége sem! 1538-ban a váradi békében Szapolyai János király nem kevesebb mint 5000 katonát kért Buda védelmére – míg ő maga azt ígérte, hogy 4000 emberrel fogja oltalmazni a várost és a várat.⁵⁸ 1540 március végén pedig Thurzó Elek, a magyarországi királyi helytartó figyelmeztette Ferdinánd királyt, hogy „...most még 6–8000 zsoldossal Buda tartható lenne, de ha az oszmán Budát elfoglalná, akkor ezt csak 60 vagy több ezer emberrel lehet innen kivetni. János király pedig ne gondolja, hogy Buda védelmére 10–20 000 forint elegendő leszen.”⁵⁹

Thurzó váteszi sorai azért is különösen figyelemre méltóak, mert az oszmánok a későbbiekben szinte sosem kísérelték meg 6000 embernél kisebb védősereggel oltalmazni Budát, s 1686-ban a sikeres ostromló sereg „...összlétszáma papíron, az ostrom során beérkezett erősítésekkel együtt mintegy 90 000 főt tett ki. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez papíron számított létszám, amely a valóságban akár 25 százalékkal kevesebb is lehetett, mint azt a Párkánynál végzett szemle töredékes adatai mutatják. A tüzérség, ismét a későbbi utánpótlásokkal együtt, mintegy 250 lövegből állt, s ennek egynegyedét a nagy kaliberű ostromágyúk tették ki.”⁶⁰ Ha azonban a 25%-al kisebb létszámokat tekintjük, az is meghaladja 70 000 főt. Ilyen óriási méretű sereg pedig soha azelőtt nem próbálkozott még Buda és Pest bevételével, és az ostrom húszezer főt meghaladó veszteségét tekintve – mely önmagában is több volt, mint az elmúlt százötven évben több ostromló hadsereg összlétszáma –, talán nem is tekinthető véletlennek, hogy a korábbi kísérletek nem jártak sikerrel.

Az 1540-es években azonban egy ekkora sereg még szinte elképzelhetetlenül nagy erőt jelentett a keresztény Európában.⁶¹ Amikor 1542-ben Ferdinánd király büszkén írta bátyjának, hogy a német birodalmi segéllyel együtt több mint negyvenezres sereget tud majd felvonultatni Buda visszaszerzésére, a császár azt kérdezte tőle, mit is akar kezdeni azzal az óriási haderővel – s ne feledjük V. Károly mintaszerűen megtervezett és lebonyolított franciaországi hadjáratában 1544-ben is csupán egy 14 000 fős sereget vezetett St. Dizier ostromára.⁶²

55 *Iványi 1941*: 37–40, 42–45.

56 *Domokos 1993*: 67.

57 *Banfi 1936*: 124.

58 *Iványi 1941*: 48–49.

59 *Iványi 1941*: 52.

60 *Domokos 2000a*: 25–52.

61 *B. Szabó 2015*: 28–30.

62 „Buda és Pest ostromlására sok ez; sőt félni lehet, hogy tétlenség miatt önmagát emészti fel; ha több

Az ostromsereg megfelelő mérete értelemszerűen nem elválasztható az erődítés felmentésére várható erők nagyságától: Buda előbb, mint az oszmánok szövetségesének, I. János királynak a vára, majd az Oszmán Birodalom határát őrző fontos erősségként, 1530-tól számíthatott a kor legpotensebb hadigépezetének támogatására. A 16. század végéig pedig nem volt olyan keresztény európai sereg, amely minőségben és mennyiségben a siker reményében vehette volna fel a harcot a vár alatt egy akár 40–60 000 fős oszmán felmentő sereggel.⁶³ Ez okozta Roggendorf ostromló seregének végzetét 1541-ben, és a várható felmentő sereg miatt érzett páni félelem motiválhatta Vels seregének és a különben jelentős birodalmi haderő szinte harc nélküli meghátrálását is 1540-ben és 1542-ben.⁶⁴ Végül pedig ennek a jelentős taktikai előnynek az elvesztése pecsételte meg az oszmán végvár sorsát. A 17. század végén már hiába vonult fel számottevő nagyságú oszmán sereg Buda felmentésére, az addigi sorozatos vereségek után egyszerűen nem mert megütközni az ostromlók seregével – ami a korban is meglepetést keltett, korábban pedig elképzelhetetlen lett volna.⁶⁵

Végezetül essék még néhány szó az 1540-es évek végére elkészült új budai erődítések korszerűségéről vagy korszerűtlenségéről. Ugyan az már a mai szakirodalomból is kitűnik, hogy a korszakban tevékenykedő itáliai hadmérnökök messze nem csak a bástyás rendszer elterjesztésén munkálkodtak ekkor szerte Európában⁶⁶ – de még a kortársak által korszerűnek tartott erősségek tervezését és építtetését sem tekinthetjük a korban pusztán itáliai mérnökök monopóliumának. VIII. Henrik király például Anglia partvédelmi berendezéseinek modernizációját az 1530-as évek végén egy Magyarországi Mária királyné ajánlásával Habsburg Németalföldről érkező közép-európai szakemberre, a morvaországi Stefan von Haschenpergre bízta.⁶⁷ Ha pedig a Habsburg-uralom alatt álló Németalföldön 1520 és 1535 között épült különféle új erődítésekre,⁶⁸ vagy Németországban Strassbourg, Augsburg, Ingolstadt hasonló korú, „Dürer-iskoláját” követő bollarwerkjeire vetünk egy pillantást, akkor is kitűnik, hogy ebben az időszakban még szerte Európában igencsak tág határok között mozgott a tervezők és a megrendelők számára a „korszerűség”, a „modernség” értelmezése.⁶⁹

felé osztják, akkor meg attól lehet tartani, hogy a török a szokásos gyorsaságával az egyes hadtesteken terem, s külön-külön teszi tönkre egyiket a másik után” írta V. Károly Ferdinánd királynak 1542. május 210-én. *Károlyi 1880*: 135–136.

63 *Káldy-Nagy 1986*; Ágoston 2014: 37–42.

64 *Veszprémy 2000*: 16–21; *Iványi, 1941*: 58–60, 68–74; *Károlyi 1880*: 129–133.

65 *Domokos 1993*: 46; Így a döntő roham a török felmentő sereg szeme láttára folyt le, s „...amint egy Amszterdamban megjelent újság hírül adta, Buda elfoglalására „maga a nagyvezír a tanú, aki 50 000 emberrel a maga nemzetéből mindezt megszorodott szemmel nézte végig, majd hátrahagyva táborát szégyenszemre a menekülést választotta...” (Rövid és hiteles beszámoló arról, ami a korábbi királyi rezidencia, a nemes Buda város sikeres, ámbátor véres ostromakor történt. Amszterdamban, Jan Potgieter könyvtárusnál, a Beurs-slys-ön. In: *Napló 1999*: 117.

66 A bástyás rendszer mellett már látszólag anakronisztikus védműformák továbbélésére a 16. századi Magyarországon: *Feld 2008*; a 15. századi európai előzményekről: *Buzás 2014*: 2–10.

67 A róla szóló legfontosabb irodalomhoz eddig sajnos nem fértem hozzá: *O'Neill 1945*; *Hale 1983*: 67.

68 Még hozzá számos helyen, így Maastricht-ban, Limburg-ban, St Omer-ben, Arras-ban, Bouvigne-ben, Breda-ban, Douai-ban, Gravelines-ben, Utrecht-ben, Eembrugge-ben: *Bragard 2016*: 224–226; *Martens 2008*: 94–97.

69 *Duffy 1979*: 4–7; *Hale 1983*: 78; *Winkler 2007*: 160–161. – Ziegenhain 16. század első felében épült rondellái még a 18. században is több ostromot álltak ki sikerrel.

1540 tájékán Buda új elemekkel megerősített védműveiről tehát nem állíthatjuk sommásan, hogy már ekkor „elavultak” lettek volna, mert még nem az épp hogy elterjedőben lévő itáliai bástyás rendszert követték.⁷⁰ Ami pedig 1541-ig megépült, az bizony ezután sokáig félelmetesen komoly akadállyal bizonyult a mindenkori ostromlók számára. Nem véletlenül írta róla még 1686-ban is az itáliai Semplicerio Bizozero: „Falainak vastagsága, tornyainak és rondelláinak erőssége – hozzáátéve a meredek fekvést és a sziklás alapzatot – Buda általános vélemény szerint emberi erővel bevehetetlen”.⁷¹

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ágoston 2014

Ágoston Gábor: Az Oszmán Birodalom stratégiája és hadügye 1300 és 1700 között. In: U. ö. *Európa és az Oszmán hódítás*. Budapest, 2014: 15–42.

Balogh, 1943

Balogh Jolán: Az erdélyi renaissance. Kolozsvár 1943.

Banfi 1935

Florio Banfi: Domenico da Bologna architetto della fortezza di Buda. *L'Archiginnasio* Bologna, 1935, 30: 56–71.

Banfi 1936

Florio Banfi: Buda és Pest erődítményei. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, V, Budapest, 1936, 102–131.

Barta 1985

ifj. Barta János: Budavár visszavétele. Budapest, 1985.

Beck 2001

Bernard Beck: Les urbanistes et ingénieurs italiens au service de François Ier et Henri II en Normandie et en France. *Cahier des Annales de Normandie*, Caen–Rouen, Année 2001, n° 31: 21–34.

Bragard 2016

Philippe Bragard: The Defensive system of Southern Netherlands under Charles V. and Philip II. *CEAMA* (Revista do Centro de Estudos de Arquitetura Militar de Almeida) Almeida, 2016, 13: 221–246.

Bubics 1891

Bubics Zsigmond: Cornaro Frigyes velencei követ jelentései Buda várának 1686-ban történt ostromáról és visszaveréséről. Budapest, 1891.

Buisseret 2002

David Buisseret: Ingénieurs et fortifications avant Vauban. L'organisation d'un service royal aux XVIe–XVIIe siècles. Paris, 2002.

Buzás 2001

Buzás Gergely: Gótika és kora reneszánsz. *Magyar Építészet*, 2. Budapest, 2001

⁷⁰ Ám arról, hogy milyen mértékben mutatható ki tényleges kapcsolat Buda erődítései és a Maggiorotti által már 1936-ban felvetett itáliai előképek és párhuzamok (Piacenza, Padova, Milánó, Treviglio,) között, mindeddig tudtommal nem láttak napvilágot komolyabb magyar tanulmányok: *Maggiorotti 1936*: 100.

⁷¹ Idézi: *Banfi 1936*: 124.

Buzás 2014

Buzás Gergely: A tűzfegyverek hatása a későközépkori várépítészetre Magyarországon. *Archaeologia – Altum Castrum Online*. A Magyar Nemzeti Múzeum visegrádi Mátyás Király Múzeumának középkori régészeti online magazinja. Visegrád, 2014. (A tanulmány a 2012 október 18-án, a budapesti Hadtörténeti Intézetben rendezett VII. Fields of Conflict konferencián elhangzott előadás írott változata)

Contamine 1984

Philippe Contamine: Les industries de guerre dans la France de la Renaissance: l'Exemple de l'Artillerie'. *Revue Historique* 271. Paris, 1984. árpilis: 249–280.

Crowley 2014

Roger Crowley: Tengeri birodalmak: A kereszténység és az iszlám harca a Földközi-tenger feletti uralomért, 1521–1580. Budapest, 2014. Fordító: Varga Benjámín.

Czigány 1999

Czigány István: Bevezetés. In: *Napló Buda avagy Offen erős városának híres ostromáról*. Sajtó alá rendezte *Czigány István* és *Hankó Ágnes*. Budapest, 1999: 7–34.

Csorba 1989

Csorba Csaba: A török végvárok ellenállási lehetőségei a felszabadító háborúk során In: *Bodó Sándor – Szabó Jolán szerk.: Végvár és társadalom a visszafoglaló háborúk korában (1686–1699) Studia Agriensia* 9. Eger 1989: 159–185.

Domokos 1986

Domokos György: Várépítészet és várharcászat Európában a XVI–XVII. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, Új folyam, XXXIII. 1. sz., Budapest, 1986: 47–109.

Domokos 1993

Domokos György: Buda visszavívásának ostromtechnikai problémái. II. Harcok a felmentő sereg ellen és a győzelem kivívása. *Hadtörténelmi Közlemények* 106, Budapest, 1993/2: 43–95.

Domokos 2000a

Domokos György: Buda ostromai – Budapest Negyed, 29–30, Budapest, 2000, ősz–tél: 25–52.

Domokos 2000b

Domokos György: Ottavio Baldigara. Egy itáliai várfundáló mester Magyarországon. Budapest 2000.

Duffy 1979

Christopher Duffy: Siege Warfare: The Fortress in the Early Modern World, 1494–1660. London–Henley, 1979.

Duffy 1980

Michael Duffy ed.: The Military Revolution and the State 1500–1800. Exeter, 1980.

Faucherre – Marten s– Paucot 2014

Nicolas Faucherre–Pieter Martens–Hugues Paucot eds.: La genèse du système bastionné en Europe / The genesis of the bastioned system in Europe 1500–1550, Navarrenx, CHA, 2014.

Feld 2004

Feld István: A magyarországi építészet Szapolyai János korában. In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről*. *Studia Miskolcinsia* 5. Miskolc, 2004: 97–123.

Feld 2008

Feld István: Ágyúvédművek a 16. század első felének erődítményépítészetében. *Studia Agriensia* 27. Eger 2008: 175–195.

Finlay 2000

Robert Finlay: Fabius Maximus in Venice: Doge Andrea Gritti, the War of Cambrai, and the Rise of Habsburg Hegemony, 1509–1530. *Renaissance Quarterly*, Vol. 53, No. 4 New York, Winter, 2000: 988–1031.

Fodor 1991

Fodor Pál: Magyarország és a török hódítás. Budapest, 1991.

Frost 2000

Robert I. Frost: The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558–1721. London, 2000.

Gerevich 1966

Gerevich László: A budai vár feltárása. Budapest 1966.

Gerő 1975

Gerő László: Várépítészettünk. Budapest, 1975.

Gerő 1994

Gerő László: Mátyás király budai palotája. Kiskőrös, 1994.

Hale 1983

J. R. Hale: *Renaissance War Studies* London, 1983

Iványi 1941

Iványi Béla: Buda és Pest sorsdöntő évei. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, IX, Budapest, 1941: 32–83.

Jacob – Visoni-Alonzo 2016

Frank Jacob – Gilmar Visoni-Alonzo. The Military Revolution in Early Modern Europe, a Revision. London, 2016.

Káldy-Nagy 1986

Káldy-Nagy Gyula: A török állam hadseregének kialakulása I. Szulejmán korára. In: *Ruzsás, Lajos – Szakály Ferenc* szerk.: Mohács – Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Budapest, 1986: 163–194.

Károlyi 1880

Károlyi Árpád: A német birodalom nagy hadi vállalata Magyarországon 1542-ben. Budapest, 1880.

Károlyi – Wellmann 1936

Károlyi Árpád – Wellmann Imre: Buda és Pest visszavívása 1686-ban. Budapest, 1936.

Kingra 1993

Mahinder S. Kingra: The trace Italienne and the military revolution during the Eighty Years' War, 1567–1648. *Journal of Military History* 57. Lexington (Virginia), 1993: 431–446.

Knecht 1994

Robert J. Knecht: Renaissance Warrior and Patron: The Reign of Francis I., Cambridge, 1994.

Korpás 2008

Korpás Zoltán: V. Károly és Magyarország (1526–1538). Budapest, 2008.

Lynn 1995

John A. Lynn: The trace italienne and the Growth of Armies: The French Case. In: *Clifford J. Rogers* ed.: The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe Boulder, CO, 1995. 169–199.

Maggiorotti 1936

Leone Andrea Maggiorotti: Gli italiani nell'architettura militare dell'epoca moderna e contemporanea. – Gli architetti militari italiani in Ungheria. Roma, 1936. (L'opera del genio italiano all'estero: gli Architetti Militari. 2.)

Maggiorotti – Banfi 1934

Leone Andrea Maggiorotti – Florio Banfi: Le fortificazioni di Buda e di Pest e gli architetti militari italiani. Roma, 1934.

Martens 2008

Pieter Martens: La défense des Pays-Bas et l'architecture militaire pendant la régence de Marie de Hongrie (1531–1555) In: *B. Federinov, G. Docquier* ed.: Marie de Hongrie. Politique et culture sous la Renaissance aux Pays-Bas, Morlanwelz, Musée royal de Mariemont, 2008: 90–105.

Martens 2012

Pieter Martens: Siege warfare (early modern). In: *G. Martel* ed.: The Encyclopedia of War, vol IV, Oxford, 2012: 1987–1994.

McJoynt 1995

Albert D. McJoynt: Introduction to The Art of War in Spain: The Conquest of Granada, 1481–1492, by William H. Prescott. London, 1995: Greenhill Books, [<http://xenophongroup.com/santiago/BOOK/CHB.pdf> letöltve 2017. február 3.]

Nagy 1994

Báthory István emlékezete. Szerk.: *Nagy László*. Ford.: *Galántai Erzsébet* et al. Budapest, 1994.

Napló 1999

Napló Buda avagy Offen erős városának híres ostromáról. Sajtó alá rendezte *Czigány István és Hankó Ágnes*. Budapest, 1999.

Nolan 2008

Cathal J. Nolan: Wars of the Age of Louis XIV, 1650–1715: An Encyclopedia of Global Warfare. Westport–London, 2008.

O'Neill 1945

O'Neill, B. H. St. J.: Stefan von Haschenperg. *Archaeologia*, 91, London, 1945: 137–155.

Parker 1988

Geoffrey Parker: The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West 1500–1800. Oxford, 1988.

Parker 1995

Geoffrey Parker: The 'Military Revolution, 1560–1660' – A Myth? In: *Rogers* 1995: 37–54.

Parker 2005

Geoffrey Parker: A hadügyi forradalom védelmében In: *Veszprémy 2005*: 61–87.

Perbellini 2012

Giovanni Perbellini: The Military Architecture of Venetian Famgusta. In: Medieval and Renaissance Famagusta: Studies in Architecture, Art and History. eds.: *Michael J. K. Walsh, Nicholas Coureas, Peter W. Edbury*. Farnham, 2012: 187–197.

Razin 1961

Evgenij Andreevic Razin: A hadművészet története. 2. Budapest, 1961. Fordította a Móricz Lajos vezette munkaközösség.

Rozet 1910

Albin Rozet: L'Invasion de la France et le siège de Saint-Dizier par Charles Quint en 1544 d'après les dépêches italiennes de Francesco d'Este,..., Paris, 1910.

Saggiorato – Ravazzolo – Greco 2010

Fabio Saggiorato – Carla Ravazzolo – Alessandro Greco: Assedio! Padova 1509. Padova, 2010.

Szabó 2009

Szabó Béla: Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király katonai és katonapolitikai tevékenysége Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2009.

Szabó 2011

Szabó Béla: Báthori István erdélyi fejedelem és lengyel király magyar katonái. In: Szabó Sarolta szerk.: Örökös háború két világ határán: Katonák, fegyverek és hadviselés a törökök elleni küzdelemben. Nyírbátor, 2011: 93–108.

B. Szabó 2015

B. Szabó János: Mohács: régi kérdések – új válaszok. A Magyar Királyság hadserege az 1526. évi mohácsi csatában. Budapest, 2015.

Szakály 1986a

Szakály Ferenc: Bevezető. In: Buda visszafoglalásának emlékezete, 1686. Szerk. Szakály Ferenc. Budapest, 1986: 5–21.

Szakály 1986b

Szakály Ferenc: Hungaria Eliberata. Budavár visszavétele és Magyarország felszabadítása a török uralom alól 1683–1718. Budapest, 1986.

Tóth 2000

Tóth Sándor László: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.

Tracy 2002

James D. Tracy: Emperor Charles V, Impresario of War. Campaign, Strategy, International Finance and Domestic Politics. Cambridge, 2002.

Veszprémy 2000

Veszprémy László: Buda és Pest legkorábbi ostromai a kezdetektől 1542-ig. Budapest Negyed 29–30, Budapest, 2000, ősz-tél: 3–24.

Veszprémy 2005

Veszprémy László szerk.: A korai stratégiai gondolkodás. Budapest, 2005

Végh 1992

*Végh András: Adatok a budai palota Zsigmond-kori kapuihoz. In: Várak a késő középkorban. *Castrum Bene* 2/1990. Budapest, 1992: 124–131.*

Végh 1997

*Végh, András: A középkori várostól a török erődig. In: *Budapest Régiségei* XXXI. Budapest, 1997: 295–310.*

Winkler 2007

Winkler Gusztáv: Erődvárosok, városerődítések. Budapest, 2007.

Zeller 1928

Gaston Zeller: L'organisation défensive des frontières du nord et de l'est au XVIIe siècle, éditions Berger-Levrault. Paris, 1928.

Zombori 2003

Zombori István: Az 1532-es török hadjárat és V. Károly. *AETAS* 18. Szeged, 2003/2: 66–78.

JÁNOS B. SZABÓ

BUDA'S FORGOTTEN SIEGES (1529–42)

A FREAK OF MILITARY HISTORY OR THE DEMISE OF THE MILITARY REVOLUTION THEORY?

ABSTRACT

Buda was one of the most frequently besieged fortresses of early modern Europe. Since the sieges were almost all unsuccessful, the passage of the city into Ottoman hands was an event of the utmost significance. We cannot dismiss the Hungarian capital's fortifications as 'obsolete' merely because they did not follow the Italian bastion system, a design that was only beginning to be widely adopted. As they stood in 1541, with many recent additions, the city's defences proved a formidable obstacle to every subsequent besieger, and the Ottomans fought off every attempt by the Christian powers during the Long War and even in 1684 without any significant modernization.

Any model involving a monocausal interpretation of the military events of that time is necessarily false. As many sixteenth-century European examples show (Parma, 1521; Marseilles, 1524; Metz, 1552; Sinea; 1552–53; Saint Quentin, 1556; Poitiers, 1569; La Rochelle, 1572–73), the successful defence of a fort is the outcome of several circumstances, of which the presence of the most modern available fortifications is only one. The sieges of Buda and Pest between 1529 and 1542 serve as perfect examples of this.

By the middle of the sixteenth century, contemporaries saw Buda as almost impregnable, although the sheer size of the combined defensive system of the city and the castle posed problems for troops trying to hold it. The German garrison in 1529 was only 2000 strong and struggled to defend the long walls against the Ottoman attackers. In 1530, however, a substantially larger defending army – three times the size, according to some estimates, and much more determined – withstood a siege by Ferdinand Habsburg's general using the same late medieval defensive system.

Another factor of undeniable importance was the availability of human and material resources. In the Peace of Várad in 1538, King John Szapolyai asked for no less than 5000 soldiers to defend Buda, and in late March 1540, the Regent of Hungary warned King Ferdinand that 'Buda could still be held with 6–8000 mercenaries, but if the Ottoman captures Buda, 60,000 or more men would be needed to eject him.' Elek Thurzó's opinion was borne out by subsequent events: the Ottomans never attempted to protect Buda with anything less than 6000 men, and the combined strength of the successful besieging army of 1686 was more than 70,000.

The number of troops required for a siege also depended on the expected strength of the relief army. As the stronghold of Ottoman ally John I, Buda could count on support from the most potent military machine of the age from 1530 onwards, and later it was a major fort defending the frontier of the Ottoman Empire. Throughout the sixteenth century, no Christian European army was quantitatively or qualitatively capable of facing up to an Ottoman relief force of 40–60,000 troops with any hope of success. This decided the fate of Roggendorf's besieging army in 1541, and the panic induced in what was a substantial imperial army by the expected relief force in 1540 and 1542 must have lain behind Vels' decision to retreat almost without a fight.

janos.bszabo@gmail.com